

Inskriftens verb **rist** motsvarar till utseendet det starka pret. av verbet 'rista' men är helt visst en förkortad beteckning för ***risti** 'reste'. Samma förkortade beteckning **rist** finnes jämte andra förkortningar uti inskriften Ög. 189 Bo, 6 km fågelvägen från Gammalkil, vars slingknut liknar förevarande ristnings; förmodligen äro båda ett verk av samme ristare. Framför **hrulf** har prep. 'efter' sannolikt blivit avglömd, icke utelämnad; något spår av densamma finnes ingenstädes. Troligen är ock **fapu** förkortning för *faður* och **kup** för *gōðr*. Tillsatsen **uas kup** '(han) var god' är en berömmande utlåtelse om den avlidne. Att 'var' har den äldre formen **uas** överensstämmer med att *hr* är i behåll uti **hrulf**.

Fonetisk transskription:

Hal(f)dan rēsti stēn þansi (æftir) Hrolf faður sin, vas gōðr.

Översättning: Halvdan reste denna sten (efter) Rolf sin fader; (han) var god.

181. Ledbergs kyrkogård, Valkebo hd.

Pl. LXI. Fig. 1—3.

Litteratur: B. 873; L. 1146; W. 105; Peringskiöld, *Mon.* VII; Broocman, *Beskr. öfver Östergötland*, s. 189; P. A. Säve, *ATS.* I, s. 85, teckning av södra sidan; *Reseber.* 1861, s. 49, teckning av stenens framsida; C. F. Nordenskiöld, *Östergötl. fornminnesför. tidskr.* I, s. 45, teckning av stenens båda sidor; *Reseber.* 1870, s. 62, teckn. pl. XII; E. Brate, *Aftonbladet*, torsd. 18 febr. 1909.

P. A. Säve meddelar i en not runstenens historia: »Stenen låg i kyrkans gamla sakristias mur; uttogs af församlingen och insattes i bodgårdsmuren. Genom Konungens Befallningshafvandes utslag på Riksantikvariens anhållan, förordnades 1852, att stenen derifrån skulle åter uttagas och på K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens bekostnad resas å kyrkogården.»

Runstenen står nu inom nordöstra hörnet av kyrkogården. Ämnet är grå granit. Höjden är 2,42 m, bredden vid foten är 80 cm, vid mitten c. 60 cm, nära toppen 46 cm. Slingans bredd är 8—9 cm. Stenens östra (högra) kant är 32 cm bred.

Stenen har på framsidan A) bilder av två krigare, stående under varandra med profilen vänd åt olika håll, och ett hundliknande djur samt till höger en rad runor nedifrån uppåt; på baksidan B) står inskriften till vänster uppifrån nedåt, upptill en krigare och nedtill en hjälmklädd man samt mellan dem en hund, som löper på runradens övre linie. På stenens jämna högra kant C) är ett prydligt kors ristat med slingflätad fot.

Ristningen är ganska otydlig, P. A. Säve säger figurerna vara matta och runorna oläsliga. Båda sidorna utgöra en sammanhängande inskrift.

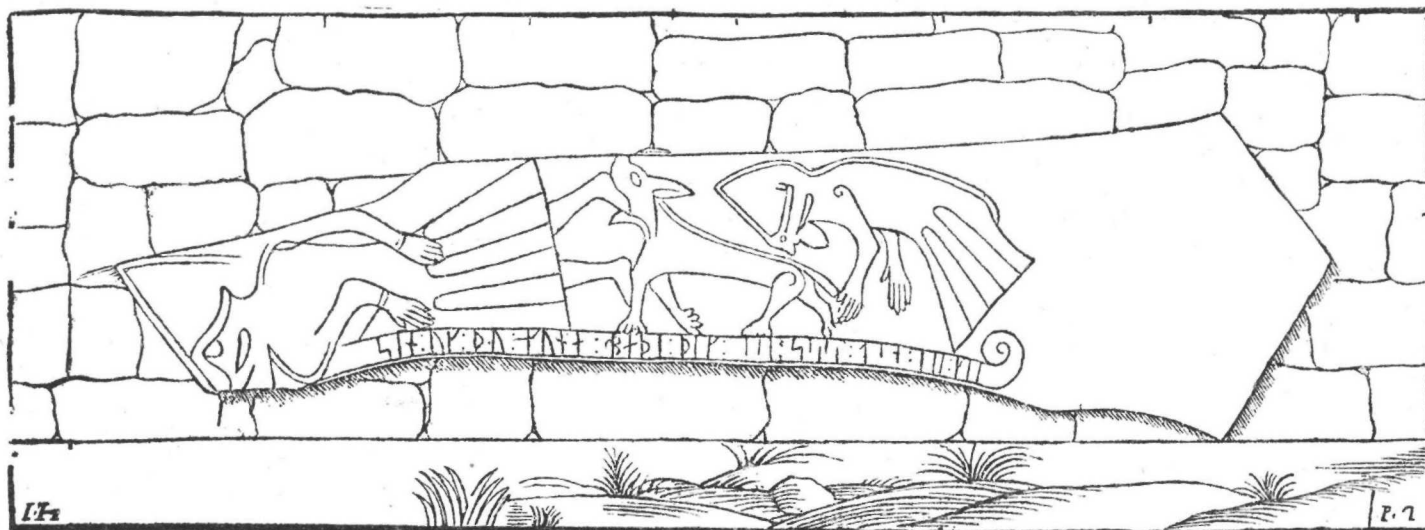
A. Framsidan, södra sidan:

Inskriften börjar nedtill utan skiljetecken med namnet **bisi**., på vars **b** staven är klar och övre bistaven; den nedre bistaven är sannolikast bistav till **b**. Efter **sati**.: 'satte' följer **sti**.: 'sten', vars **n** utelämnats, eller möjligen **stn**; vänstra bistaven på **n** är möjlig, den högra är en gropighet; **t** har ytterst korta bistavar. Pron. 'denna' är **posi** med **þ o**, troligen icke **posa**, ehuru till höger om **i** en fördjupning synes, som kunde vara högra bistaven

till **† a**. Ut i 'efter' är det mycket svårt att få rum åt **f**, då vad som kunde vara en bistav därtill, bör vara vänstra bistaven till **t**; möjligt är däremot att läsa **b**, ehuru dess bistav då måste utgå långt nedom toppen på grund av **t**. Namnet **purkut** är rätt otydligt: i **p** går bistaven 2 cm från stavens nedre ända snett uppåt, i **u** äro stavens och bistavens mitt tydliga, **r** är matt, i **k** är övre delen av staven osynlig, men bistaven tydlig, **u** klart, **t** med korta bistavar.

Mellan **purkut** och **:fapur** i radens slut stå 8 eller möjligen 9 runor, som alltså väl varit ett tillnamn till Torgöt. Av dessa runor äro blott **ui** i början och **it** i slutet säkra.

Tillnamnet läste jag 1888 med tvekan **uihrafit** l. **uihrakit** och antog det börja med ordet isl. *víg* 'strid' eller *vigr* 'spjut' men **hr** lägger hinder i vägen för denna uppfattning, då **h** för fsv. *gh* i Östergötland tillhör yngre inskrifter. En förnyad undersökning 1915 kom mig ock att tvivla på denna läsning. För ***h** torde böra läsas

B. 873.

† n, ty den åt höger lutande bistaven av ***h** kan icke fastställas, **R r** är mera sannolikt **h u**, **† a** tyckes kunna antagas eller åtminstone **l i**, en runa skulle för afståndets skull kunna stå på det skrovliga stället därefter, till **∇ f** eller **∇ k** tyckas icke bistavar finnas utan möjligen till **† l**. Enligt denna undersökning skulle alltså tillnamnet vara **uinualit**.

B. Baksidan:

Början av baksidans inskrift är: **: sin : uk : pu : kuna : bapi :** med rätt korta bistavar på **n**, **k**, **a**. Återstoden synes utgöra lönnskrift. Efter **bapi :** står **pmi :**, i **m** börjar vänstra bistaven $\frac{1}{2}$ cm nedom den högra; därpå **III : 444 :**. Därefter följer **t** jämte en runa, som synes vara **s**; övre staven är något ojämn; 4 cm till höger om denna finnes en stav mellan radens båda linier, och mitten av denna synes sammanbunden med nedre ändan av den förra genom en böjd otydlig linie, som kan vara mellanstreck till **s**. Raden slutar därefter med **: III : fli**, sista runan dock möjligen **u**.

Inskriften är alltså följande:

A) Framsidan: **bisi : sati : stn : posi : iftir : purkut : uinualit : fapur** B) Baksidan: **: sin : uk : pu . kuna : bapi : pmi : iii : sss : ts : iii : fli**

Namnet *Bisi* synes enligt Lundgren, *Personnamn*, vara vanligare i Ög. än annorstädes. Då läsningen av binamnet till Torgöt är så osäker, kan ingen tydning vedervägas.

Orden **uk : pu : kuna : bapi** motsvarar *ok þō Gunna bāði* 'och Gunna, de båda'; genom neutr. pl. **pu** sammanfattas kvinnonamnet Gunna med mansnamnet Bise.

Vad som därefter följer är åtminstone delvis lönnskrift.

Lönnskriften är här av två, att icke säga tre slag. I första och sista orden äro runorna omställda: **pmi** står för **mip** 'med, hos', **fli** för **fil** 'föll', och då det senare utgör just ett sådant verb, som kan väntas i detta sammanhang, synes detta visa, att tolkningen är på rätt väg. Det andra slaget av lönnskrift utgöres av de båda rungrupperna **iii : sss** och **s : iii**, som åtskiljas av runan **t** i vanlig betydelse. I denna lönnskrift anger antalet runor till vänster, vilken i ordningen åsyftas av de tre ätterna eller avdelningarna av runraden: den första **tbmlk**, den andra **hniast** eller den tredje **fupork**, och antalet runor till höger ifrågavarande runors nummer inom ätten. Gruppen **iii : sss** betyder alltså: tredje ättens tredje runa **p**, gruppen **s : iii** första ättens tredje runa **m**. Ifrågavarande del av inskriften skall alltså läsas: **mip : ptm : fil**. Därvid träder det tredje slaget av lönnskrift i dagen, rungruppen **ptm** kan icke uttalas, den måste vara en förkortning.

Prep. **mip** brukar antingen förekomma framför namnet på den hövding, under vars befäl den avlidne fallit, eller framför namnet på det folk, i vars land han ljutit döden, och det senare måste här vara fallet, då **ptm** slutar på dativändelsen *-m*. Något annat utländskt folknamn kan knappt gömma sig under förkortningen **ptm** än isl. *þróndr*, *þróndir* 'tronderna', vars fsv. form annars icke synes vara känd; **mip ptm fil** betyder alltså: *med þróndum fæl* '(han) föll hos tronderna'.

Då en svensk faller i trondernas land på den tid, som denna runinskrift, på grund av att **o** brukas som a-runan, kan förmodas tillhöra, kan fråga knappt vara om annan härnad än slaget vid Stiklastad d. 29 juli 1030, där Olov den helige stupade mot norska bondehären. Olov hade svenska hjälptrupper i slaget, han fick enligt Snorre av konung Anund Jakob lov att fara över landet och skaffa sig allt manskap, som han kunde, och som ville följa honom, och han skickade bud i bygderna, att alla skulle komma till honom, som önskade det till förvärv att skaffa sig byte och få plundra, där konungens ovänner ledo skadan. Torgöt har varit en av de svenska krigare, som lockats av tillbudet att förvärva gods och ära, men han föll i striden.

Stenens bilder synas framställa Torgöt själv vid olika tidpunkter av slaget. Överst på framsidan står han i full rustning med stridsyxan i högra handen och den vänstra på svärdfästet, skölden hängande i rem. Därunder står han avbildad, hållande skölden med vänster arm; vad han hållit i den högra, synes ej nu. Överst på baksidan står han med draget svärd och nederst ligger han vapenlös fallen. De tre hundlika djurfigurer, som äro anbragta vid eller mellan dessa krigarbilder, torde blott spela rollen av ornament för att åtskilja de olika tavlorna.

Fonetisk transskription:

Bisi sætti stēn þansi æftir Þorgöt uinualit faður sin ok þō Gunna bāði, með þróndum fæll.

Översättning: Bise satte denna sten efter Torgöt **uinualit**, sin fader, och Gunna, de båda; hos tronderna föll han.